

ÚTBAN AZ ÖRÖK HAZA FELÉ

Beszélgetés Barsi Balázs ferences atyával

AZ ÁRPÁD-KOR HITE: POGÁNY ÉS KERESZTÉNY SZAKRALITÁS

Mórocz Zsolt: *Barsi Balázs atya Sümegcsehiben emelt egy templomot, ami szűkebb hazám – Csempeszkopács, Óriszentpéter – Árpád-kori, román stílusú egyházaira emlékeztet: kis torony, a keletre néző apszison szűk szentélyablak, arányos egyszerűség, masszív falak. Belül, a szakrális térben, mintha Isten imára kulcsolt, óvó ujjai, boltívvé domborodó tenyere alatt érezné magát az ember. Együtt van itt hit és erő, áhítat és bizonyosság, menny és föld, Isten és ember. A kérdésem az, miért építette ezt a templomot?*

Barsi Balázs: Bizonyos miértekre nincs egyszólamú válasz. Ezt a templomot nem én építtetem, hanem úgy épült. Egyszer csak a hívek összeadták rá a pénzt, azután megépült a templom, Boldog John Henry Newman tiszteletére. A magyarok építették az első templomot Newman tiszteletére Sümegcsehin. A szívem vonzalma diákkorom óta Newman felé vitt. Ő az egyik legnagyobb gondolkodója Európának, sajnos még teljesen nem fedezték fel. A templom a (ferences) rend öröksége, van mellette egy kis remeteség, ahová vissza lehet vonulni. Miért román stílusú? Van valami a románban, ami örökkévaló. Ha egy kört kettévágok, kapok egy félkört. Most a gazdagok, de még a szegények is annyira megunták a szocreál kockákat meg téglalapokat, hogy a házaikba betesznek egy félkört, ami csodálatos hangulatot áraszt. A gótika már kicsit mesterkélte, azt nagyon meg kell szerkeszteni. A román végtelenül ősi, mintha elemeiben maradandó lenne. Nem arra gondolok, hogy román stílusú templomokat vagy épületeket húzunk fel ezután, ám ennek a félkörnek az erőssége jelent valamit: ahhoz az alaphoz akartam visszamenni, ahonnan újra ki kellene indulnunk.

Ha az alapokról beszélünk, megkérdezem, mi a véleménye pogány eleinkről? Az ősmagyarok pogányok voltak, jóllehet létezett körükben a szakralitás. Nyilván ez lehetett a pszichológiai alapja a kereszténységre térésnek – szem előtt tartva természetesen a különbségeket –, mi több, a kereszténység felvételére utaló jeleket találunk már Szent István előtt. 940 körüli női és gyermeksírokból keresztet kerültek elő, amiket szakemberek nem pusztán díszítőelemeknek, hanem vallási jelképeknek tartanak. A bezdéli tarsolylemezen ősmagyar, perzsa, keresztény motívumok összeolvadását látjuk. A 8. század elején betelepülő avaroknál szintén megfigyelhetjük a pogány és keresztény szimbólumok szintézisét három – különböző, avar-kori temetőben talált – övvereten. A (talán pogány) sas szárnya alatt keresztet fedezhetünk fel. Kérdésem lényege, hogy miben látja, atyám, a pogány és a keresztény szakralitás közötti különbséget?

Óriási a különbség. Ez nem azt jelenti, hogy nem tiszteltem a pogány ember szakralitását. Tiszteltem, mert azt jelzi: kereste az élet végső értelmét. Az Isten szó Valakit jelent. Aki nem hisz, annak az Isten-kérdés azt jelenti: van-e végső értelme az emberi létezésnek? Ha nem tud rá válaszolni, akkor nem tud. De hogy ez a kérdés „le legyen cementezve”, hogy ez legyen az a kérdés, amit nem szabad feltenni a gyerekeknek, és ne kapjon rá választ, ez ellen tiltakozom, mert az ember szabadságát tiporja porba. A pogány szakralitás is utalás az isteni világra – ezért mélyen fejtegette előtte –: a pogány kereste életének végső értelmét. És úgy látszik, valamit talált, mert egy természetfölöttibe azért belekapaszkodott.

A honfoglalás előtt egy ismeretlen magyar fejedelem – vagy vezér – találkozott Metód püspökkel. Meghívta magához, Metód el is ment, jóllehet tanítványai óvták, mondván, ezt kínok nélkül nem ússza meg. Végül a pogány magyar vezér gazdagon megvendégelte, ajándékokkal útjára bocsátotta, így búcsúzva tőle: atyám, emlékezz meg rólam szent imáidban. Arab forrásokból tudjuk, a kalandozások korában élő ősmagyarok eljutottak az elvont Isten-fogalomig.

„Olyan nép – írja róluk a tudósító –, amelynek a magasságos Istenen kívül nincs más istensége. Az ég Urában hisznek és [szerintük] ő az egyetlen hatalmasság.”

Igen, induljunk el ismét onnan: a pogány szakralitás tiszteletreméltó módon kutatja az élet végső értelmét. Hogy megtalálta-e, meddig jutott ezen az úton, az más kérdés. A keresztény szakralitás egészen más. A pogány keresi az Istent, a keresztény úgy tudja, Isten keresi és találja meg őt. Sokak szerint Szent István király durván kiirtotta a pogány szakralitást, mikor, teszem azt, az újjászülető Nap, a napisten ünnepére odatette a karácsonyt, eltörölte a tűzünnepet, minden ősi rítust. Általában két vád hangzik el ilyenkor a katolikus egyház ellen. Az egyik szerint „kinyírta” az összes archaikus ünnepet, a másik szerint az a baj, nem olyan a puritán, mint a protestáns egyház, azaz túl sok a pogány elem benne, bármit megenged. Mi akkor az igazság? Mondok egy példát. A katolikus egyház olyan bölcs volt, hogy azt mondta: ha van nektek egy fényünnepek, istenítitek a fölkelő Napot, akkor azt mondjuk: az igazi Nap Krisztus, aki megvilágosít mindent. Ez nem külső, hanem belső világosság. Tehát elfogadta a pogány léleknek a vágyát a világosság után, de tagadta a mítoszt. Viszont felvállalta a pogány ember Istenkereséséből azt, ami a legnemesebb.

Nekem úgy tűnik, a katolikus egyház számos pogány ünnepet, illetve istenséget „megszentelt”. Talán legszebben a pogány Boldogasszony és a keresztény Mária-kultusz összeolvadása mutatja ezt. Természetesen nem a teológiai irodalomban, hanem a népi vallásosságba találjuk meg ennek nyomait.

Nem kutattam ezt a témát, ezért teljesen nem fogadhatom el, de tegyük fel, így volt. Létezett a magyarság körében valamilyen nagyasszony-kultusz. Ennek az istenasszonynak a kultuszát a kereszténység nem egyszerűen lecserélte, hanem az Istenszüdő Márián keresztül megmutatta, van magasztosabb hivatása az asszonynak: ő az abszolút élet hordozója. Mária történelmi személy, míg a Földanya-istennő költői kép, mítosz. A pogány szakralitás szerint, ha megjelenik az istenség, vagy létének valamilyen jelét adja, majd attól fogva az a hely, ahol mindez történt, szent térséggé válik. Azt mondhatnám, ott valami isteni „elektromosság” megüt, ha odamegyek. Tehát el kell végezni szertartásokat, különben baj lesz. Az ember elvégzi a szertartásokat, bemegy a szent helyre, és ott valami „közösséget” tapasztal, valamit érez. Ez mérírintheti a keresztény tudatot, azonban a keresztény szakralitás gyökeresen más. Ezen a ponton nekem Mircea Eliade segített. A következőt írja: a modern ember tudatából teljesen hiányzik a szakralitás. Nincs számára szakrális tér, szakrális idő. Bocsánat, erről – egy külvárosi figura szavával – szólva: micsoda hülyeség, hogy most vasárnap, vagy karácsony van? Ugyanolyan huszonnégy óra. Mi az, hogy ez egy templom, ez meg egy temető? Sartre – negatív! – prófétaí módon ezt a fajta deszakralizált világot nyilvánította ki, mikor megtalálta barátja sírját, majd levizelte. Visszatérve Eliadéhoz: a modernitásban nincs különbség a térbeliségben, nincs szent rangsora a térnek és az időnek. Hacsak nem – mondja Eliade – a szeretet élményében. Ismét példát mondanék: az a vallási tudattól, minden tradicionális kötöttségtől megszabadult posztmodern ember, aki szakadt farmerban jár operába, megismer egy lányt, majd együtt maradnak. Ez az ember miért megy később vissza oda, illetve miért keresik fel együtt azt a helyet, ahol találkoztak? Mert az ember leronthatatlan. Erre mondja a szentírás: *az ember Isten képmása*. Ez a keresztény szakralitás alapja. Az Isten, aki emberré lett és megszentelte az időt és a teret: itt született, itt állt a keresztje, itt ontotta véréét. Tehát az új szakralitás lényege: a szeretet szakralitása. A kereszténységben annyira új dolgok vannak, hogy időnként úgy érzem, néha még nekünk, keresztényeknek is pogány az idegrendszerünk mindennek fölfogásához. Nem tudjuk fölfogni, mindez mennyire eredeti, mennyire előtte jár az emberiségnek, hogy megtanítsa milderre. Nem az a szakralitás, mikor úgy érzem, az isteni elektromosság megüt, nem a szent tabu, hanem az, hogy az Isten a szeretet.

SZAKRÁLIS VAGY POSZTMODERN PROFIL?

Ritkán sikerül megfejtennem, ki mire gondol, mikor kiejti az Isten szót. Mit jelent az, hogy Isten?

Isten? Szent János kimondja: a szeretet az Isten. Mi a szeretetnek az eredete? Nem lehet megmagyarázni a biológiából. Freud is téved. Lehet, hogy zseni a pszichológiában, a pszichoanalízis területén, de filozófiája téves és kártékony.

Freudnál – akadt szakember, aki utánanézett – az örömev gyakori kifejezés, a boldogság fogalmát ellenben nem ismeri.

Igen, és van még itt más is: a szerelem nála csak libidó. Szerelem? Igen, de egy szerelmes képes meghalni a másikért. Hát hol itt a libidó, a gyönyör? Azt hiszem, ez rettenetes szimplifikálása, leegyszerűsítése az embernek. Már Aquinói Szent Tamás azt mondja: unitas multiplex, bonyolult egység az ember. Hiába jelenti ki, hiába érzi az ember, hogy nem hívó, mégis ott áll a titok előtt. A szeretetet és a szabadságot levezetni abból, ami nem szeret, ami nem szabad??? Bennem semmi sem szabad: a molekulák atomokból állnak, az atomok szubatómális részekből, szóval semmi sem szabad bennem, de én szabad vagyok. Azt ostobaság gondolni, hogy én egy kicsit vagyok szabad, mert nincsen két kilométer szabadság vagy három. A Templeton-díjas Jáki Szaniszló atya tisztázott két dolgot. A matematikával leírható természettudomány nem áll biztosabb lábakon, mint a filozófia és a vallás, mindössze más területet vizsgál más módszerekkel. Mások az igazságai. Egy atomfizikus nem arra építi az életét, amire tudományos munkássága során rájött. Hazamegy, üresen, feldúlva találja a lakását, elhagyta a felesége, az asztalon maradt levélben az olvassa, soha nem fog visszajönni hozzá. Érzi: szétesett az élete. Felakasztja magát a szerencsétlen. Tehát életét nem az atomfizikára építette.

A szintén Templeton-díjas Paul Davis írja, hogy az elméleti fizikusok – hozzáteszem: a számítógép-programozók – között meglehetősen sok a vallásos tudós. Nyilván azért, mert az elméleti, a virtuális világ nem ad választ a metafizikai kérdésekre. Mikor az elméleti fizikus a Világegyetem felépítésével foglalkozik, az anyag öntudatra ébredésével az emberben, akkor eljut egy „látens”, rejtőzködő Teremtő gondolatáig. Davis például úgy véli: kell lennie valami mélyebb magyarázatnak a Világegyetem létrejöttére és fennállására. A Világegyetem – keresztény kifejezéssel a Teremtés – mélyén talányt, feltörhetetlen kódot sejt. „Hogy aztán ezt Istennek hívja-e valaki, meghatározás és ízlés dolga”. A modern fizika, a kvantummechanika megváltoztatta a valóságról alkotott képünket. Isten nyilván nem a bizonytalansági relációba száműzött bennünk, hiszen az ember a létét valami biztosra, abszolút szilárdra szeretné alapozni. A kezdet, a Nagy Bumm után azonban, a Nagy Reccs vagy Nagy Zutty következik az asztrofizika szerint.

Azt gondolom, ennek semmi köze a Teremtéshez illetve az újjáteremtéshez, mert ami már Bumm, ami robban, az már van, létezik. A kérdés az, honnan van az, ami van. Miért van a mindenség, miért nem a semmi „van”.

Az imént szó esett az ember lerombolhatatlanságáról, arról, hogy addig leronthatatlan, míg él benne Isten arcképe. A román kori székesegyházak apszisának külső részén, még gyakrabban a sötétség (a templom északi) oldalán, gyakran különös faragványokat fedezhetiünk fel. Én többnyire Jákon szoktam eltűnődni az efféle, se nem állati, se nem emberi, sokkal inkább démoni lényeknek a jelentésén, írtam is róluk néhányszor. Jákon az északi hajó külső frízora alatt különböző pokolbéli fajzatokat, aprócska szörnyeket, fantasztikus figurákat, torzfejeket találunk. Ha tovább gazdagíthatnám – korunk szellemében – ezeknek az ördögi kis lényeknek a láncolatát, akkor odatenném a totalizmus diktátorainak hiteles, hiperrealista képmását, az ismeretlen tv-néző valóságú, ijesztően üres ábrázatát, mi több, egy plazmatévét...

Bizonyos műsorok folyamatosan mehetnének rajta...

Meg néhány főistent a fogyasztói világ bugyraiból: bankjegyek apoteózisát, oltárrá alakított pénztárgépet, vonalkódokat és márkajeleket, debilen vigyorgó celebeket, az antikrisztust trendi szerkóban, amint drogot árul és így tovább. A kérdésem lényege ismét az volna, hogy vajon

azért jutottunk a valóságban oda, illetve az alá, ahol a középkor a psychomachia jegyében vívta harcát a lélekért, mert elhalványult bennünk Isten arcúja?

Valami nagy zavar van az Isten-képpel, de ez már korábban elkezdődött. Az ember bukásával. Mikor egyetemre jártam, orosz-magyar szakra, néha elmaradt egy-egy szeminárium. Helyette egymással beszélgettünk. Azt mondja egyik csoporttársam: ő nem hisz Istenben, ő ateista. Hallgattam. Ez a türelem talán nem mindig volt meg bennünk. A türelem és a figyelem, pedig ez a legfontosabb. Elmondta, mit gondol Istenről. És akkor azt válaszoltam: meggyőztél, én is ateista vagyok. Mert az az Isten, akiről te beszéltél, az az Isten tényleg nem létezik.

Miért fulladt ki mára az ateizmus? Hiszen kifulladt, nincsenek ateisták, mindenki valamiben hisz, ha másban nem, akkor valamiféle ezoterikus zagyvaságban. Hát azért fulladt ki az ateizmus, mert soha nem az volt a kérdés, van-e Isten vagy nincs, hanem az, hogy milyen az Isten. Ha azt állítjuk, Isten a felelős mindazért a rosszért, ami a világban van, akkor miért nem küldtünk neki dísztáviratot, mikor a szputnyikot kilőttük, hogy ezt meg jól csinálta? A rosszért ő felelős, a jót viszont az ember cselekszi?

Azt hiszem, atyám, az ember szabad akaratahoz jutottunk, ahhoz, hogy mennyiben determinálta Isten tervében az ember történeti létét. Ráadásul a történet végén ott a halál botránya.

Ha felelni tudunk rá, mármint arra, hogy mennyiben teremtette szabadnak Isten az embert, akkor sem oldunk meg minden kérdést. El kell jutni Krisztusig. Miután eljutottunk odáig, akkor visszafelé olyan kérdésekre, amikre addig nem kaptunk választ, megnyugtató feleletet kapunk azzal, hogy ő mit tett értünk, illetve ki volt Ő. A pogány, mikor sok istent imád, bizonyos szempontból intelligensebb, mint Arisztotelész, aki az mondta: Isten a mozdulatlan mozgató. Abban van igaza az egyszerű pogány hívőnek, hogy lehet beszélni a transzcendenssel, de ott téved, hogy kivetíti az emberi világot egy végtelen vetítővászonra.

A halál persze rettenetes, mármint maga a tény.

Egy pályaudvari elválás is rettenetes, nem a halál.

A Biblia nem azt mondja, hogy biológiailag halhatatlan lenne az ember, ha nem vétkezik, ha nem szakadt volna el az Istentől, hanem azt, nem így élte volna meg. Mikor elszakad az Istentől, akkor egy Isten nélküli halált ismer meg: ez a halál rettenetes. Ha ebből a – mostani – létből nézzük az embert, akkor egy zárt rendszerből nézzük. Isten nem így néz bennünket, nem úgy, hogy csak itt vagyunk, mert valami örök sorsot szánt az embernek. A kinyilatkoztatás korábbi korszakaiban, az Ószövetségben – a kutatók kimutatták –, nem hittek a túlvilágban. Isten mást akart mondani a túlvilágról, mint amit mi kiesztünk róla. Nem csak a lelünk él tovább, hanem a testünk is feltámasztja az utolsó napon, ahogy ezt megtette Krisztus föltámadásában. Jézus zárt ajtók mögött megjelenik: tapogassatok meg – mondja. Tehát az anyagnak van egy új állapota. A holtak föltámadását hiszem, ez az utolsó tétele a Hiszekegységnek, ám az elsőre épül, arra, hogy Isten a semmiből teremtette a mindenséget. Nagyobb dolog az, hogy ön meg én itt vagyunk, minthogy a halottak föltámadnak, mert ez a világ a nemlétezésből lett.

A SZENTEK KÖZBENJÁRÁSA

A szentek közbenjárásáról kérdezném atyám. Ez sokak számára misztikus igazság, másoknak gúnyos mosolyt fakasztó irrealitás. Emlékszem, a rendszerváltás táján, a Nemzeti Múzeum rendezett egy nagyszabású kiállítást, Az Árpád-házi uralkodók jelvényei és ereklyéi címmel. A koronaékszerek mellett láthattuk Szent László koponya-ereklyetartóját, függőpecséteket, a koronázási eskükeresztet, a Szent Jobbot és sok egyébét. A kiállítástól – nemcsak a magam nevében mondhatom – különös lelki erőt kaptunk, önmagunkba vetett hitet adott, egyszerűsmind feltöltöttünk valami köznapinál fontosabbal. Igaz, utána tettek róla baloldali uraimék, hogy kiapasszák belőlünk ezeket a hitet adó forrásokat: igyekeztek nevetségessé tenni a Szent

Koronát, tetemcafatnak nevezték a Szent Jobbot és így tovább. Visszatérve a kérdés lényegére: ha valaki az imában valamelyik szent közbenjárását kéri, nem elkésett, anakronisztikus törekvés-e ez a modernista korban? A kívülállónak, tehát katolicizmus körén túl esőnek, tesszem azt egy vulgár-materialistának meg lehet magyarázni ennek szakrális lényegét, vagy legföljebb valamilyen pszichés társadalmi energiáig jutunk végeredményként, ha beszélünk róla?

Nem, ezek nem materiális értelemben vett pszichés energiák. A hívő ember tudja: akik elmentek, azok élnek. A szeretet az alapvető törvény, mely egybefogja az élőket és holtakat.

Elnézést atyám, hozzáfűznék még valamit. Nincs európai uralkodócsalád, amelyik annyi szentet adott volna az egyháznak, mint az Árpádok. Szent István, Szent Imre, Szent László, Szent László lánya Piroska, a keleti egyház Szent Eirénéje, azután Szent Erzsébet, Szent Margit. Távolabbra nézve: Skóciai Szent Margit, Szent Dávid, Prágai Szent Ágnes, Szent Toulouse-i Lajos, Portugáliai Szent Erzsébet, Szent Kinga, Boldog Jolánta.

Igen. Egy természetes dologból induljunk ki. Mi, magyarok, akik most itt élünk, vajon nem azokból élünk, akiktől születünk? Nagypapától, nagymamától, ősöktől? Nem napi kapcsolatban vagyunk velük? Meg kell élni hatvan évet, túl kell élni őket – édesapám hatvan éves korában halt meg, én már hatvanöt vagyok –, amire egy-egy mondata „bejön”, életté lesz bennem, akár az övé, akár egy bencés tanáromé. Egyszerűen mozgat, éltet. Ez nem múlt, ez jelen kapcsolat... Egyébként a testünk szintén tőlük van. De a szellemi élet, a nyelv, amit átadtak, az ő nyelvük volt, nemcsak a mienk, hanem az úgynevezett meghaltak, illetve örökkön élők nyelve is. A nemzetek majd hódolnak az utolsó napon, a Jelenések könyve szerint, a Teremtő előtt, a kincseikkel. Tehát nem eu-ízű paradicsomokkal, nem az internacionális, globális világ kacatjaival, hanem a nemzet kincseivel. A globális világ beteg világ. Az, hogy normális kapcsolatban legyünk más államokkal, más nemzetekkel, az természetes. De az, hogy az egyéniséget, nemzeti értékeimet föladjam, az nem normális. Én abszolút fogható kapcsolatban vagyok a halottaimmal, sőt, minden magyarral. Az micsoda dolog, hogy aki a hazáját elárulta, az velem, az velünk nem akart kapcsolatban maradni.

Kik a szentek? A legjobb magyarok. Nem föladták magukat, hanem inkább meghaltak a magyarságért. Árpádházi Szent Margit könyörgött, vezekelt a magyarságért. Nyilván van olyan, aki ebben nem hisz, de a magyar szentekből élünk. Ők tanították meg nekünk ezt a nyelvet, ők adták tovább. Mielőtt a vallási életben azt mondom, imádkozok hozzájuk, kérek közbenjárást, jó tudatosítani: belőlük élünk. A legjobb magyarokból. Érdemes a liberális világra odafigyelni. Azt állítják, Calcuttai Teréz anya nem szent, hanem csak nagyon jó ember. Köszönöm! Meghatározótok a szentet. Úgy látszik, kegyelem nélkül nem lehet jó emberré lenni. Egyszer egy kis incifinci újságíró odament Teréz anyához: azt beszélik, Teréz anya, magáról, hogy szent. Teréz anya visszakérdezett: miért, maga nem az akar lenni? A szent nem az, aki félrebillenti a fejét, állandóan ájtatos dolgokat mond, hanem az, aki jó. Akkor is jó, ha nekiesnek, mert nem tud más lenni. Nemcsak a szentté avatottak ilyenek, de ilyen lehet a nagyanyám, nagyapám, az őseim. Lehet közöttük bűnös is, sőt olyan is, aki nem eszmény, de egyszerűen belőlük élünk.

Mivel szóba kerültek a közvetlen ősök, valami személyeset kérdeznék, ha megengedi atyám. Szerzetesi neve Balázs, ám Istvánnak keresztelték. Most Barsi, de az anyakönyvben Teixler. A Teixler német név, ezért különösen érdekes, mit jelent Balázs atya számára a magyarság, miután apai ágon német eredetű.

Édesapám, ugye, sváb ember volt, felmenőiben nem volt magyar. A családjában tizennégy gyerek született, négy kicsi korában meghalt, tíz maradt, köztük az édesapám, huszonöt első unokatestvérem van. Az én sváb édesapámból a magyarság áradt. Nagyon érdekes dolog ez. Igen, milyen különös... most, a kérdésre válaszolva döbbenek rá, bennem föl sem merült, hogy a család egyik ága német. Nem merült föl, mert magyarul beszélünk. Magyarul imádkoztunk. Mikor az iskolában elhangzott, hogy nincs Isten, meg a (kommunista) párt a minden,

akkor a szüleim azt mondták: nézd, kisfiam, a szovjetek leigázták Magyarországot, elvették a szabadságunkat, a tanító néninek ezt kell tanítani. Tanuld meg azt, amit tanít a tantárgyak területén, de ezt ne fogadd el. Vége volt a kettős nevelésnek.

Visszakanyarodva a kérdéshez, mi az, hogy magyarság? Hát az énekeink, a beszédünk, a mentalitásunk, a nyelvünk. De a nyelvet még nem értettük meg, egészében talán nem is lehet. A nyelv isteni dolog. Az állatok nem beszélnek. Akkor döbbsentem rá, mit jelent, milyen mélységű számomra az anyanyelv, mikor két évig Franciaországban voltam. Ott doktoráltam, francia testvérek között éltem. Éjjel nappal dolgoztam, feszült idegállapotban. Nagyon megszerettem a franciákat, bár néha „idegesítőek” voltak, mert minden szó kimondásakor mást éreztek azon a szón, nemcsak ahányszor más a tartalom is. Hiába jelentette ugyanazt a szó, mást éreztek, mint én. Akkor ébredtem rá, mit jelent a nyelv. Nehéz kifejtetni: érzésvilágot, világlátást, földrajzot, embereket, gesztusokat, mindent. Tíz éve pap voltam már, mégis ekkor eszméltem rá, mit jelent nekem a magyar nyelv. Hiányzott. Láttam egy Hungarocamiont – a kommunizmusban voltunk még, a nyolcvanas évek elején –, szóval láttam Franciaországban egy Hungarocamiont, csaknem utána futottam, hogy beszélhessek vele magyarul. Hogy beszéljen hozzám magyarul. Hihetetlen. A nyelv isteni eredetű, amit nem lehet megmagyarázni. Az anyanyelv! Enélkül az ember hontalan, nem ember. Nincs világpolgár, ilyen nincsen. Az más, ha megszeretek egy-egy népet, mikor köztük élek. Átvehetem a szokásaikat, kultúrájukat, ám ha világpolgár vagyok, nincs igazi alapom, nincs viszonyítási alap. Nem tudom meghatározni, miként vagyok magyar, amint azt sem, miként vagyok keresztény. Minden ízemben. Ez számomra evidencia, valahogy úgy van, ahogy egy öreg jezsuitáról szóló történetből hallottam. Így kezdte: most tartóztassák meg magukat, most legyenek nagyon türelmesek, míg a végére nem érek. Jobb férfinak lenni, mint nőnek. Jobb katolikusnak lenni, mint reformátusnak. Jobb szerzetesnek lenni, mint világi hívőnek. Jobb jezsuitának lenni, mint ferencesnek... NEKEM! Hát, én ugyanígy vagyok. Jobb magyarnak lenni, mint franciának. Nekem! Akik a legtöbbet mondták arról, mit jelent magyarnak lenni, azok a nyelvről mondták azt, a nyelvről beszéltek. Általában költők voltak és csodálták a nyelvet. Nem föléhelyezték a magyar nyelvet az oroszoknak vagy a szlovákoknak. Senkinek az édesanyját nem becsülöm le azzal, ha legjobban a sajátomat szeretem. A nyelv: misztérium. A megtestesült Isten, Jézus Krisztus beszélt. A beszéd isteni eredetű.

Heidegger azt mondja, idézgettem másutt elégszer, a nyelv a lét hajléka.

Igen, számunkra, emberek számára.

A másik gyakran citált filozófus a nyelv kapcsán Wittgenstein. Némelyek azt állítják, addig látunk el a létben, a mindenségben, ameddig a szavaink elérnek. Wittgensteinnél viszont megtaláljuk a sejtés jogát. Egyik elemzője szerint legfontosabb gondolata az volt, hogy messzebbre látunk, mint ameddig a szavaink érnek. Ellátunk egészen a nyelv határáig, de a legtávolabbi dolgok, amelyeket még látunk, nem fejezhető ki mondatokkal.

Hadd mondjam azt, a liturgia például mindig túlmutat a szavakon, de a szavak használatában abszolút pontos.

DEMOKRÁCIA, MÁSSÁG, TÍZPARANCSOLAT

Elkötelezett hívei vagyunk a demokráciának, ami azonban nem jelenti azt, hogy ne látnánk az árnyoldalait, vagy összetévesztenénk a demokráciát az áldemokráciával. Magyarországon kevesen, talán csak Molnár Tamás filozófus merete megkockáztatni, bár nem mondta ki, hogy a történelem szemétdombjára dobott teokratikus állam esetenként jobban működött a fejlődést istenítő modernista formációnál. A szentség és politikum hatalmat legitimáló szerepe szerinte az engedelmességben (liberális szóttárral: belátásban) rejlett: mind az irányítás, mind az engedelmesség jelensége pedig abból ered, hogy az ember elismeri a hatalom szent jellegét. Ma

a hatalom megalapozása azért lehetetlen szerinte, azért került a hatalom válságba, mert elszakadt szent forrásától. Balázs atya Naplójában szintén megfogalmazza kifogásait a pszeudodemokráciával szemben. A szavazati demokrácia paradoxona, hogy a szavazó véleményét a tömegmédiák, a láthatatlan pénzekből – esetenként külföldről érkező milliókból – finanszírozott kampányok döntik el, bármilyen vehemensen hirdetik is az ellenkezőjét a lehet más mozgalmak.

Molnár Tamásnak sok mindenben igaza van, érdemes olvasni és újraolvasni. A magyar intelligenciának vitatkozni kellene munkáiról. A kérdés velejére válaszolva, úgy gondolom, semleges parlament nem lehet. A Tízparancsolatból az elsőt (A te Uradat és Istenedet imádjad és csak neki szolgálj) így fordítanám „civilre”: a lét végső értelmét tiszteld, semmit ne tégy elébe, ne legyél cinikus vele szemben. Az ember sérül, ha ettől eltekintünk, mert az embernek határozott vonatkozása van a transzcendensre, az isteni világra. Akkor is, ha nem jutott még oda. Az ateizmus, bár mára már eltűnőben van, egyfajta állásfoglalás az Isten-kérdésben. Nos, melyik államforma jó, melyik nem? Most miért hazudjak? Én magyar katolikus parasztok gyereke vagyok, akik bizonyosan úgy gondolták, jó, ha szavazhatunk, jó, ha beleszólhatunk a dolgokba, jó, ha nem tartanak taknyos gyerekek bennünk. De milyen érdekes, egyik rokonunknál ki volt téve Kossuth képe, de Ferenc Jóska képe is. Az, ami nekik eszmény volt: az a király, legeszményibb pedig Szent István király. Nem királypártiság ez, annál több, az eredet emlékezete. Honnan ered a modern parlament? Onnét, hogy voltak családok, a családokból törzsek szerveződtek, lett egy vezetőjük. A családközpontú politika ezért számomra szennyes kifejezés, mert nem is lehet más! Hát kik küldtek oda, kik szültek bennetek?! Visszatérve az államra, a királyság ezt az ősi elemet őrzi, a családot. Működhet jól vagy rosszul, de a kezdetekkel van kapcsolatban. Érdekes módon azonban a demokrácia ugyanúgy megromolhat. Ősibb, szimpatikusabb, ha valaki szimbolizálja az országot, a (társadalmi) rendet. Ha széttekintünk, azt látjuk, meglepő, bár igaz: a katolikus királyságok szinte kivétel nélkül szét lettek verve, míg a protestáns királyságok megmaradtak. Az angoloknak ma is királynőjük van.

Az angol demokráciát nemcsak nem szokás megkérdőjelezni, hanem mintának tekinti szinte minden demokratikus állam.

Igen. Éppen egy nő, királynő van ott, ő ennek a szimbóluma. A családiasságot nem biztos, hogy érdemes átváltani egy mechanikus, matematikailag kiszámítható, matematikai alapon működő demokráciára, már csak azért sem, mert [a közelmúltban láthattuk], miként irányította a kisebbik, a kevesebb szavazatot kapott párt a másikkal szemben az ország életét. A kis kormányzó párt diktált a nagyobbiknak, meg az ellenzéknek. Kérdezzük meg: hányan szavaztak erre a pártra? Hát, hol volt itt demokrácia? Ez a matematikai modell valahol szétesik. Emberek között nem teszünk különbséget, nem teszünk különbséget a személyük között, de az, hogy mindenki egyenlő nem igaz. A személye egyenlő, az a „valaki”, akiből nincs több. Nem tisztelni kell a másságot, hanem szeretni a felebarátunkat. Ha a mássága abból áll, hogy rosszul gondolkodik dolgokról, vagy a „testi” mássága az, hogy rákos szegény, akkor én a rákját nem fogom tisztelni, hanem segíteni fogok rajta. A másság kapcsán elhangzó kijelentések látszólag népszerű gondolkodást takarnak, holott nagyon romboló filozófia van mögöttük. Hogy minden ideológiát tisztelj! Nem! Szeresd felebarátodat! Hallottam a rádióban, valaki azt mondta: az anarchizmus, az egy filozófia irányzat. Tessék elismerni – annak is joga van létezni – tehát annak az anarchistának jogát, aki minden létező rendet tagad. Tiszteld a másságot. Akkor tehát most boruljunk le az ideológiai másságuk előtt. Drága anarchista testvéremet, ha éhes lenne, ha itt lenne a kolostorban, akkor megetetném, mindent megadnék, ami hiányzik neki – amennyiben meg tudnám adni neki –, és embernek tekinteném. De ideológiai tévedését nem fogadom el. Vonuljanak ki az anarchisták egy szigetre és éljenek meg. Az anarchizmus a rendből él. Élősködő.

Olyan, akár a fagyöngy.

Igen. A demokrácia esetében bizonyos értelmi szintet el kellene érni, hogy az ember érdemben beleszólhasson a politikába. Magam hallottam régebben, mikor valaki a miniszterelnököt szidta, jóllehet azt sem tudta, hogy akit szapul, már rég nem miniszterelnök. Hát ő kire szavaz? Nem arról van szó, hogy legyen valamiféle elit társaság, hanem egy bizonyos szellemi szintről van szó. Itt lenne az írástudóknak felelőssége.

FERENCESEK KOLOSTORBAN, CSATATÉREN, KÖZÉLETBEN

A magyar köznyelv a ferenceseket barátoknak hívja. A rend megalakulása óta ott voltak a nép között, egyebek mellett azért, mert koldulórendiek, de megtaláljuk őket Dózsa seregében, vagy Hunyadi János katonái között. Kapisztrán János, az egyik legkülönösebb alakja a ferenceseknek, gyűjtő hangú beszédeket mond, toboroz – nagyszámban vonulnak zászlaja alá, a mohamedánok ellen a keresztések –, szóval elképesztően hatásos szónok, jóllehet nem beszél magyarul. Ma ellenben, a némileg kontraszelektív baloldali médiumokban kétféle – nagyjából azonos „értékű”- hír jelenik meg a katolikus egyházzal. Egyrészt az, hogy a pap pedofil, vagy az, hogy sikkasztó. Pozitív működésük nem, vagy alig-alig kap teret. Éppen ezért a kérdésem az: mi lenne ma a dolga a kései utódoknak, mit tehet népéért, az országért egy ferences?

Ha Jézus korában működik sajtó, azt írta volna vezércikkben, hogy a tizenkét apostol közül egyik elárulta harminc ezüstért Jézust. Arról már kevesebb szó esett volna, hogy Pál bejárta az egész Római Birodalmat, mindenütt a szeretetről prédikálva. Végül pedig Krisztusért életüket adták az apostolok. Ez nem túlságosan érdekes hír.

Természetesen azt mondom, ha az egyházban történnek bűnök, akkor azok bűnök, méghozzá kétszeresen. De aránytoltódás van a médiában. Hírértékkel a botrány bír, és nem hozzájárul a statisztikához. Visszatérve a ferencesekhez, más rendek szerzeteseit szintén nevezik barátoknak. Szürkebarátoknak, vagy a pálosokat fehérbarátoknak, de tényleg az emberek többségében az a képzet él, hogy a ferencesek a barátok. Más rendek is tettek a magyarságért, talán még többet is, mint mi, ferencesek, az mindenestre igaz, hogy nagyon megmagyarosodott ez a rend. Ugyanakkor a „barát” szónak egy kicsit pejoratív csengése is van: a ferenceseket hagyományosan szokás jókedélyű, az evés-ivás örömeit meg nem vető, jámbor csuhásoknak beállítani. Az új kutatások fényében sokkal bonyolultabb a kép. A ferences nem tanulatlan, jópofa, anekdotázgató szerzetes. A ferences rend megalakulása után a második nemzedék már ott van Európa egyetemlein. Olyan nevek, mint Szent Bonaventura, Halesi Sándor, Boldog Duns Scotus János. Úgy tanítanak, hogy özőnlík hozzájuk Európa ifjúsága. A ferencesek a regula szerint nem koldulórend. A szabályzat azt mondja: két kézzel dolgozzanak, és ha nem kapják meg a munkáért a bérüket, akkor kérjenek. Ebből lett az a téves felfogás, hogy koldulásból élnek. A kéregetés mégis sok lelki haszonnal járt. Közel kerültek a néphez, rengeteg házasságot tetettek rendbe a plébánossal. Az emberek olyan lelki kínokat mondtak el a koldulóbarátoknak, amit esetleg a plébánosnak sem mertek bevallani. Még nincs feldolgozva, hogy mi mindent tett az egyszerű laikus testvér, aki kéregetett.

Úgy tűnik, maradt teendő ez ügyben mostanáig. Mit tehet ma egy ferences?

Van egyfajta örökségünk, vannak iskoláink. Nagy-Magyarország területén – a történész Szántó Konrád ferences atya szerint – harminckét iskolája volt a rendnek. Ezek az iskolák nem maradtak fenn sokáig ilyen nagy számban, mert nem volt mögöttük fundus, földbirtok. A ferencességre jellemzők a remeteségek, ahol nem egyedül vannak, hanem ketten-hárman, ugyanakkor benne vannak a közéletben. Ilyen, ezt mutatja a szécsényi kolostorunk. Mikor ott éltem, kinéztem az ablakomon, láttam a Borjúpástot, ahol hajdan a Rákóczi-féle országgyűlés volt. Ott embert nem lehetett látni, mert a parasztember nem sétálni jár, az dolgozni megy. Ha meg a templomajtón kimentünk, akkor a város közepén voltunk. Az a közhely, hogy a ciszterciek a völgyek szerzetesei, a bencések a hegyeké, a ferencesek a városoké, nem egészen

igaz. Szent Ferenc korában napközben bent vannak a városban a testvérek, azután egy magasabb szintre vonulnak vissza például az Appennineken. A ferences kolostor itt magasabb szinten áll, mint a bencés, ide húzódnak vissza sokszor hónapokra. Ez – a visszahúzóds – éppen egy modern gondolat... Modern gondolat? Inkább a mai embernek segítő gondolat, hogy a barlangokból, a magányból, a mélységből megyünk az emberekhez. Van egy titkos alagút, ami a szíven át vezet a másikhoz, nem a médián, meg a fecsegésen keresztül. A társadalmi hasznosság? Gyöngyösön fenntartunk egy autista központot. Tanítjuk az ifjúságot: óvodától kezdve a főiskoláig. Van óvodánk és főiskolánk. De bármit csinál egy ferences, igazából akkor közelít Szent Ferenchez, ha kétlaki. A barlangok világa: az a cellám, ahol órákat töltök el. Hamvas Béla azt mondja: ha utazol, akkor magadat ismered meg, ha a celládba visszavonulsz, akkor a másik embert. Hamvas Béla nagy gondolkodó volt – kár, hogy kisajátítják az ezoterikusok, kár, hogy a maga korában nem talált egy katolikus teológust, aki ellentmondott volna neki. Nagyokat vitatkoztak volna. Hamvas egy zseni. A cellába visszavonulók, Kapisztrán János, Sienai Szent Bernardin és sokan mások, bejárták Európa jó részét, ugyanakkor hónapokat töltöttek egyedül. Visszavonultak, sokszor nem is a kolostorba, hanem valamelyik hegyi barlangba.

A kérdésem mélyén kimondatlanul ott lapult, ezért hát nyíltan felteszem: felveheti-e a szószék a képernyővel, a médiával a versenyt a lelkekért?

Nem is akarja.

Nem akarja? Nem veszíti el így az egyház az Isten-hívők sokaságát? Nekem úgy tűnik, mára Isten képmása elhalványult az emberben. Isten sokak számára olyanná vált – elnézést a profán hasonlatért – mint a Mikulás bácsi, vagy valami jovialis öregúr, akihez benézünk vasárnaponként a templomba, „ha még ott lakik”. A szószék nem tudja felvenni a médiumokból szöködként ömlő szükségtelen információkkal, agyimosó műsorokkal a versenyt. A médiumok szőnyegbombázása az agyra, reggeltől késő éjszakáig tart. Az emberek többsége kimondatlan csodára vár. Nem véletlen az ezoterikus könyvek, műsorok hallatlan népszerűsége. Úgy tűnik, a hívők bizonyos része sem kivétel ezek hatása alól. Jőmagam ugyan nem vagyok vallásos, de azt gondolom, aki jelre, vagy csodára vár, az nem igazán hívő.

A csodák mindig arra mutatnak, ami nem csoda, hanem a csodánál is nagyobb a Teremtés, mely a nem-létezőből jött elő Isten mindenható akaratóból. A kérdésre a következőt válaszolom: a minőség korszaka érkezett el az egyházban, nem a mennyiségé. XVI. Benedek pápa írásában, intézkedéseiben ezt tapasztalom. Ez nem elitizmus. Gyarló, szegény bűnösök vagyunk, de a gyakorló keresztények hite kezd kitisztulni: tudjuk, kiben hiszünk.

„VISSZAFOGAD AZ ŐSI REND”

Az Istennek épített egyházak – Szent István idejéből kölcsönözve a kifejezést –, az Árpád-kortól megközelítőleg a barokk végéig keleteltek, vagyis a szentélyük kelet felé néz, akárcsak a sümegecsi templom apszisa. A reggeli-délelőtti nap sugarai a szentély kis ablakán át érkeznek a szakrális térbe, azaz sok helyen már csak érkeztek, mert mostanra legtöbb templomban – esztétikailag nem egyszer kétes értékű – szentképek torlaszolja el a fény útját. Az a tapasztalatom, hogy a misztikus, isteni fény hiánya megfosztja a híveket a mondhatatlan, de hajdan jelenlevő misztériumtól. A szent térben ugyanis a fény önmagán túlmutatva, metafizikai jelentést kap: az eviláginál magasabb, spirituális lét, az Abszolútum metaforájává válik. Azt hiszem, jó pár fiatal – egyebek mellett – azért fordult a keleti ezotéria, az Európába áttelepített bizniss-guruk, vagy a „bulvár” szakralitással vigéckedő szekták zavarodott prófétái felé, mert megvonták tőlük a szavakon túli transzcendencia megélésének lehetőségét, a végső titkot. Mikor a középkorban a pap a misén felmutatta az ostyát, majd azon áthaladt a fény, a jelenet néma misztériuma a hívek számára bármilyen verbális magyarázatnál érhetőbben közvetítette

a lényegét. Adatot sajnos nem találtam erre, ezért megkérdezem, van-e, lehetett-e valaha realitása annak, amit elmondtam.

Így kellett lennie, mert délelőtt volt a mise. Este nem tartottak misét, csak Nagycsütörtökön. A keletelést mindig igyekezett figyelembe venni az egyház, de az történt, hogy a tabernákulum, tehát az Oltáriszentség őrzése középre került, ezért az hitték, hogy a szentség felé fordult a pap. Nem arra fordult, hanem a fölkelő Nap felé.

Elnézést, itt közbeszúrok két mondatot, amit már többször leírtam. Kívülállóként úgy látom, a „modern” egyház akkor követte el az első hibát, mikor a demokrácia jegyében „háttat fordítva” Istennek a hívek felé fordult a misén. Azt gondolom ugyanis, hogy Isten nem demokratikus, hanem igazságos. A szavazati demokrácia részigazságaival, a modernizmus etikai relativizmusával szemben az abszolút igazságot képviseli.

Mostani pápánk zseniálisan kijavítja ezt a hibát: feltesz egy nagy keresztet a szembemiséző oltárra, meg hat gyertyatartót – ez az ún. Benedek-oltár, mely mintegy szellemi függönyt von a pap és a hívek közé, így akár háttal misézünk, akár szembe, mindenképpen az Úrhoz fordulva misézünk. A predikációt, az ígét szemből kell mondani. De: a misztériumot „vissza kell helyezni” egykori helyére: nem a népet imádjuk, hanem Krisztust. Az imádság iránya nem a szembefordulás. A felajánlástól kezdve a szentély közepén álló oltárhoz a pap úgy állt, hogy kelet felé nézzen a néppel együtt *Isten felé fordulva*. Természetesen akkor éljük át jobban az Úrhoz *fordulást*, mikor nem szemben vagyunk. Tapasztalom ezt, amikor minden hónapban egyszer, a fatimai engesztelő napon a régi rítusban misézek. Érdekes, a legtöbb fiatal szereti ezt. Látom a híveket is, hogy elmélyültebbek. A hívek könyörgését is Keletre fordulva énekelem. Kelet felé, a napfény felé imádkozva könyörgünk. Régen még olyan is volt, hogy *forduljunk* az Úrhoz és akkor *mindenki arra fordult*. A túlzott modernkedés helyett meg kell találni...

A visszafordulást Isten felé? A szakrális térben ugyanúgy, mint a lélek terében?

Igen. Ez meg fogja újítani az egyházat. Az elszemélytelenedő 20-21. században örült módon akarják érezni az emberek az egymáshoz tartozást. Az „együtt vagyunk”, a „közel vagyunk” élményét, a „fogjuk meg egymás kezét” közelségét, de ebből az lett, hogy egy közösség önmagát ünnepli. Még a pogány világban sem önmagukat ünnepelték. Először volt az áldozat, kibékültek az istenséggel, ennek következménye a lakoma, majd egymással is új kapcsolatba kerültek. A vallástörténészek szerint az áldozat és a lakoma nem ellentétek. Tehát nem valamilyen „szeressük egymást” gyerekek showmúSORra, nem önmagunk tömjénezésére, magunk önkifejezésére van szükség. Húsvétot ünnepeelve több napig voltak Sümegen százötvenen, köztük sokan fiatalok. Akadtak, akikről lógtak a gyerekek. A mama egyet a hasán tartott, egyet fogott, a harmadik az apukánál. Háromórás liturgián egyetlen pisszenés nem volt, mert a gyerek az anya és az apa bőrén érezte, hogy az most Valakivel kapcsolatban van.

Horror sacri, szent borzadály?

Nem a borzadály, inkább a megrendülés, az jólesik. A gyermek megérzi: itt valami történik, amit én föl nem fogok, valami, amiből élnek, amit ő is öntudatlanul átél.

Boldogasszony országában egy ferences atya lát-e reményt arra, hogy talpra álljunk, megtalálhatja-e ez a nép a vallási és nemzeti önzonosságát?

Föltétlenül. Sümegen ez már látszik. Amilyen házaspárokat itt láttam, amilyen szentgyónásokat hallottam – amiről csak Isten tud, amiről nem lehet beszélni –, az olyan minőség, hogy csak sírni lehet az örömtől.

És a magyarság?

Hát ők magyarok. Itt élnek. Most járt nálunk hetven gyermek Zalaegerszegről, a Mindszenty iskolából. Hallani kellett volna, hogyan énekeltek a misén, hogyan viselkedtek, mikről beszélgettünk... Ha ezek a kis magyarok jó magyarok lesznek, akkor ez kihat. Van olyan lány, aki egy fiúért jön ide, mert látja: ez a fiú tiszta, benne meg lehet kapaszkodni. Mi állandóan érintkezünk az egész magyarsággal, kapcsolatban vagyunk az országgal. A mi egyházunkra

mi a legszebb jelző? Nem az, hogy az igazhívők gyülekezete, vagy a szeretet közössége – bár először nekem is ezek a nevek tetszettek –, de még mélyebbre utal az, hogy katolikus, vagyis egyetemes. Mert mi az összes magyarért, sőt az egész emberiségért vagyunk, nem csak önmagunkért.

(Megjelent a HITEEL c. folyóirat 2011. júliusi számában)